

МАРФАЛАГІЧНАЯ ІНТЭРФЕРЭНЦЫЯ Ў МАЎЛЕННІ СТУДЭНТАЎ І ШЛЯХІ ЯЕ ПЕРААДОЛЕННЯ

Вучэбная праграма дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”, якая выкладаецца ва ўстановах вышэйшай адукацыі нефілалагічнага профілю (у прыватнасці, ва ўстановах турыстычнай накіраванасці), прадугледжвае фарміраванне камунікатыўна развітой асобы, здольнай ажыццяўляць прафесійна арыентаваныя зносіны на нацыянальнай мове ў яе вуснай і пісьмовай формах. Выкладанне вучэбнай дысцыпліны адбываецца ў сітуацыі дзяржаўнага беларуска-рускага білінгвізму, пры якім абедзве мовы – беларуская і руская – маюць афіцыйны, дзяржаўны статус. Адметная асаблівасць беларуска-рускага двухмоўя заключаецца ў тым, што яно носіць блізкароднасны характар, абумоўлены не толькі генетычнай блізкасцю, але і блізкасцю саміх сістэм дзвюх моў. Функцыянаванне блізкароднасных моў у адной камунікатыўнай прасторы непазбежна прыводзіць да інтэрферэнцыі, якая праўдліва ў некантраляваным перанясенні элементаў і асаблівасцей адной мовы ў другую мову [1, с. 32]. Інтэрферэнцыя з’яўляецца распаўсюджанай лінгвістычнай з’явай ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму і фіксуецца на ўсіх узроўнях мовы: фанетычным, лексічным, марфалагічным, сінтаксічным і інш. Ступень інтэрапераванасці маўлення індывіда залежыць ад многіх экстралінгвістычных фактараў, сярод якіх звычайна называюць: рэгіён яго паходжання і (або) пражывання, узрост, узровень адукацыі, моўнае асяроддзе, сітуацыя, у якой адбываецца камунікатыўны акт, і інш. [2; 4].

Безумоўна, у працэсе выкладання ў білінгвальнай аўдыторыі вучэбнай дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” неабходна ўлічваць фактар руска-беларускай інтэрферэнцыі. Асаблівая ўвага павінна ўдзяляцца дыягностыцы інтэрферэнцыі ў маўленні студэнтаў, карэкцыі і прадухіленню памылак інтэрферэнцыйнага характару. Без арганізацыі такога роду работы, на нашу думку, немагчыма забеспячэнне якаснага засваення навучэнцамі сістэмы нормаў сучаснай беларускай кадыфікаванай літаратурнай мовы як неабходнай умовы лінгвістычнай кампетэнцыі будучых кваліфікаваных спецыялістаў.

Практыка выкладання вучэбнай дысцыпліны ў Інстытуце менеджменту спорту і турызму УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт фізічнай культуры” паказвае, што адным з распаўсюджаных відаў інтэрферэнцыі з’яўляецца марфалагічная інтэрферэнцыя, якая выражаецца ў няправільным ужыванні граматычных формаў у маўленні на беларускай мове ў сувязі з несуднаснасцю з формамі ў рускай мове. Аналіз на першых занятках пісьмовых работ (сачыненняў, эсэ, перакладаў з рускай мовы на беларускую і інш.) і вусных выказванняў былых абітурыентаў дазволіў выявіць у іх маўленні найбольш тыповыя памылкі, выкліканыя марфалагічнай інтэрферэнцыяй. Пад тыповымі памылкамі, следам за А.А. Лявонцьевым, мы

разумеем памылкі, якія сустракаюцца ў пераважнай большасці навучэнцаў і маюць аб’ектыўныя карані ў суадносінах дзвюх моў [3]. На ўзроўні марфалогіі можна вылучыць наступныя “праблемныя зоны” – адхіленні ад нормаў кадыфікаванай літаратурнай мовы:

1) скажэнне роду назоўнікаў (напрыклад, *паступаюць з **банкетнага зала**, спалучае ў сабе **прастор і раскошу***). Часцей за ўсё студэнтамі блытаецца род субстантыўных адзінак *зала, прастора, продаж, распродаж, посуд, пачак, камода, салата, кафля, жываніс, рукапіс*;

2) скажэнне ліку назоўнікаў (напрыклад, *зачыненая дзвер, смачная чарніца*). Найбольш складаным для навучэнцаў з’яўляецца асваенне роду субстантываў *дзверы, макарона, крупы*, а таксама найменняў ягад;

3) няправільнае ўжыванне склонавых формаў агульных назоўнікаў: а) роднага склону адзіночнага ліку назоўнікаў мужчынскага роду (напрыклад, *узрасце цікавасць да культурна-пазнавальнага **турызма**, пачатак **маршрута**, праграма **туру***); б) назоўнага склону множнага ліку назоўнікаў ніякага роду (напрыклад, *запатрабаваныя **падарожжа**, карыстаюцца папулярнасцю **ўзыходжання** на горныя вяршыці*); в) роднага склону множнага ліку назоўнікаў усіх трох родаў (напрыклад, *26 **мільёнаў гасцінічных месц**, тыпы **прадпрыемств**, правядзенне **фестывалей***); г) давальнага і меснага склону адзіночнага ліку асабовых назоўнікаў мужчынскага роду (напрыклад, *займаць аб **старшыне грамадскай арганізацыі***);

4) парушэнне правілаў скланення імёнаў і прозвішчаў (напрыклад, *на словах **Сяргея Дземідзенка**, перамаг **Рамашка Андрэя**, падзякаваў **Ілле Вяршыліну***);

5) няправільнае ўтварэнне формаў вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання прыметнікаў (напрыклад, *лыжная траса будзе **не горш**, працягласць маршруту **не менш 250 км***);

6) няправільнае ўтварэнне формаў дзеясловаў цяперашняга часу 2-й асобы множнага ліку (напрыклад, ***нясеце чамадан**, **бяроце дадатковыя паслугі***);

7) выкарыстанне неўласцівых беларускай мове дзеепрыметнікаў залежнага і незалежнага стану цяперашняга часу (напрыклад, ***якасць аказваемых паслуг, арганізацыя захапляюшчых экскурсій***);

8) няправільнае ўтварэнне дзеепрыслоўяў незакончанага трывання (напрыклад, ***атрымлівая ад контрагента, адпачывая на марскім узбярэжжы***).

Для карэкцыі і папярэджання марфалагічных памылак інтэрферэнцыйнага характару на занятках па вучэбнай дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” прымяняецца комплекс практычных заданняў, які ўжо даказаў сваю эфектыўнасць, аб чым сведчаць вынікі праведзеных намі на працягу некалькіх гадоў кантрольных і праверачных работ. У распрацаваным комплексе прадстаўлены практычныя заданні рознай ступені складанасці, што дазваляе выкладчыку ажыццяўляць індывідуальную работу з навучэнцамі:

1) практычныя заданні, накіраваныя на супастаўленне марфалагічных асаблівасцей беларускай і рускай моў. Такія практыкаванні садзейнічаюць актывізацыі вучэбнай і пазнавальнай дзейнасці студэнтаў, якія ў працэсе рэфлексіі над моўнымі фактамі пачынаюць больш глыбока асэнсоўваць праграмны матэрыял. Студэнтам прапануюцца наступныя варыянты практычных заданняў:

– выпішыце назоўнікі, род / лік якіх у беларускай і рускай мовах не супадае;

– перакладзіце рускія словазлучэнні на беларускую мову, звярніце ўвагу на магчымыя разыходжанні рускіх і беларускіх назоўнікаў у родзе і ліку;

– параўнайце рускія і беларускія канструкцыі, вызначце эквіваленты рускіх дзеепрыметнікаў / дзеепрыметнікавых зваротаў у беларускіх сказах;

– параўнайце склонавыя формы назоўнікаў роднага склону множнага ліку у рускай і беларускай мовах; адзначце, у чым праяўляецца адметнасць скланення назоўнікаў у гэтых мовах;

– прачытайце рускі тэкст і яго пераклад на беларускую мову, вызначце марфалагічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай мовай;

2) практычныя заданні, што прадугледжваюць знаходжанне і выпраўленне марфалагічных памылак, унікненне якіх абумоўлена ўплывам рускай мовы. Такога роду заданні ў значнай ступені садзейнічаюць развіццю ў студэнтаў так званай “граматычнай зоркасці”. Прыкладзём прыклады заданняў дадзенага тыпу:

а) практычныя заданні, накіраваныя на пошук і выпраўленне памылак у словазлучэннях ці сказах:

– укажыце словазлучэнні, у якіх парушаны марфалагічныя нормы ў сувязі з уплывам рускай мовы на беларускую;

– знайдзіце сказі, у якіх маюцца памылкі ва ўтварэнні формаў ступеней параўнання якасных прыметнікаў, адрэдагуйце сказы;

– у прыведзеных сказах выпраўце памылкі пры ўжыванні дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў;

– знайдзіце граматычныя формы, няправільна ўтвораныя. Выпраўце марфалагічныя памылкі;

– выступіце ў якасці карэктара і адрэдагуйце прыведзеныя ніжэй сказы;

б) практычныя заданні, якія прадугледжваюць работу з асобным тэкстам або масівам тэкстаў. Найчасцей выкарыстоўваюцца на заключным этапе вывучэння марфалагічных нормаў у якасці заданняў для самастойнай кіруемай работы студэнтаў. Практикаванні гэтай групы могуць мець наступны выгляд:

– знайдзіце ў тэксце марфалагічныя памылкі (іх колькасць указваецца) і выпраўце іх;

– на інтэрнэт-сайце (указваецца назва) знайдзіце тэкст (тэксты), у якім(іх) маюцца марфалагічныя інтэрферэнцыйныя памылкі, адрэдагуйце тэкст (тэксты);

– на беларускамоўным інтэрнэт-партале (указваецца назва) знайдзіце тэкст (тэксты), у якім(іх) сустракаюцца марфалагічныя памылкі інтэрферэнцыйнага тыпу, прыдумаце заданне для вашых аднагрупнікаў;

– самастойна прааналізуйце беларускамоўны кантэнт любога турыстычнага інтэрнэт-партала з пункту гледжання адпаведнасці тэкстаў марфалагічным нормам. Якія вывады можаце зрабіць?

Асобна зазначым, што сёння пераважная большасць айчынных прадпрыемстваў індустрыі турызму і гасціннасці мае беларускамоўную версію сайта, што, несумненна, ацэньваецца пазітыўна. Між тым, з прычыны перакладу тэкстаў неспецыялістамі, карыстання машыннымі перакладчыкамі размешчаныя на інтэрнэт-сайтах матэрыялы не пазбаўлены памылак, у тым ліку і марфалагічных. Прымяненне практычных заданняў дадзенай групы ў студэнцкай аўдыторыі ні ў якім разе не ставіць на мэце стварыць прадпрыемствам адмоўную рэкламу. Работа студэнтаў з аўтэнтычнымі тэкстамі выкарыстоўваецца для развіцця і ўдасканалення адпаведных лінгвістычных уменняў і навыкаў, фарміравання ўважлівага стаўлення да слова як неабходнай умовы высокай культуры прафесійнага маўлення;

3) практычныя заданні, дзе студэнты самастойна ўжываюць вывучаныя граматычныя формы (складаюць разнастайныя выказванні або тэксты):

– складзіце сказы са словамі *зала, прэстара, продаж, пачак, камода, салата, кафля, жываніс*;

– напішыце тэкст аб падарожжах па Беларусі, ужываючы канструкцыі з дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі зваротамі;

– складзіце рэкламны буклет аб айчынным або замежным сродку размяшчэння турыстаў. Выкарыстоўваеце характэрныя для беларускай мовы дзеепрыметнікі.

У заключэнні яшчэ раз падкрэслім, што сістэмная і карпатлівая работа па папярэджанні і карэкцыі інтэрферэнцыйных памылак у вусным і пісьмовым маўленні студэнтаў-білінгваў мае важнае значэнне ў практыцы выкладання вучэбнай дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” і садзейнічае фарміраванню неабходных лінгвістычных уменняў і навыкаў, паспяховаму авалоданню культурай прафесійнага маўлення.

1. Беликов, В.И. Социоллингвистика : учебник / В.И. Беликов, Л.П. Крысин. – М. : РГГУ, 2001. – 436 с.

2. Курохтина, Т.Н. Межъязыковая интерференция в условиях близкородственного украинско-русского двуязычия : автореферат дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.03 /Т.Н. Курохтина ; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2010. – 23 с.

3. Леонтьев, А.А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному (психоллингвистические очерки) / А.А. Леонтьев. – М.: Изд. МГУ, 1970. – 88 с.

4. Типология двуязычия и многоязычия в Беларуси / Л.П. Крысин [и др.]. – Минск: Бел наука, 1999. – 246 с.